

setze mich einfach hin, zum Tisch, und schreibe" („Jednostavno sjednem za stol i počnem pisati!"). To je uistinu karizma, dar Duha Božjega!

Velika je Rahnerova zasluga i na području teologije oslobođenja i političke teologije. U tom je pogledu utjecao na teologe u Latinskoj Americi, gdje su još uvijek ljudi potlačivani. Ljubav prema Bogu ne ide bez ljubavi prema čovjeku. A ljubav prema čovjeku treba konkretno pokazati, izvršiti na djelu. Odatle je razumljiva Rahnerova borba za pravdu i u Crkvi i izvan Crkve, u svijetu.

Velika je Rahnerova zasluga i na području teologije milosti. Doroteja Sölle piše u kontekstu evangeličke teologije: „Najvažnije je teološke izjave o milosti, u naše vrijeme, izrekao Karl Rahner" (Sympathie, Stuttgart 1978, str. 41).

Spomenimo, pri kraju, i to da je Karl Rahner kao *peritus* i osobni teolog kardinala Franza Königa imao najveći utjecaj na teološki razvoj II. vatikanskog sabora. U doba Koncila imao sam sreću s njime zajedno stanovati u Rimu, u Germanicumumu, i ondje upoznati njegovu čovjekoljublje, njegovo vječno poniranje u mislima, njegovo siromaštvo, jednostavnost, poniznost... Neka zato ovih par redaka bude izrazom zahvalnosti prema njemu koji je neizravan učitelj neizmjerljivo mnogih mladih teologa. Spomenimo i to da su za tiskanje tako debele knjige (troškovi su veliki!) velikodušno dali svoj doprinos kardinal Josef Höfner, predsjednik Njemačke biskupske konferencije, kardinal Hermann Volk, njegov kolega, i nadbiskup Oskar Saier, nadbiskup Rahnerova zavičajnog grada Freiburga im Breisgau.

Adalbert REBIĆ

MARIJAN ŽUGAJ, SAN FRANCESCO IN CROAZIA E LA PROTOPROVINCIA CROATA (1217–1239) u: Collana: De Francisco Assisiensi Commentarii (1182–1982), vol. I: Extractum ex MISCELLANEA FRANCESCANA 82(1982), str. 247–310.

Najstarija znanstvena franjevačka revija *Miscellanea Francescana*, u svesku objavljenom prigodom osamstote obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga, donosi ovaj rad Marijana

Žugaja kao jedan od značajnijih povijesnih priloga s rješenjem dosad nejasnih pitanja o prvoj franjevačkoj provinciji u Hrvatskoj. Zbog svoje izvornosti i novosti rad zaslužuje da na nj svratimo pažnju.

Naime, M. Žugaj nedvojbeno dokazuje da je prva franjevačka provincija u našoj domovini nikla neovisno od ultramarinske, njemačke ili mađarske provincije, i to već za života sv. Franje, tj. s prvim provincijama Reda. Pisac lojalno priznaje da je inspiraciju dobio od Dionizija Drnića, koji je ključ rješenja našao u činjenici da je provincija *Hungariae* zapravo prvo ime za kasniju provinciju *Scavoniae*. D. Drnić je ujedno ukazao na prva tri provincijala iste provincije: b. Ivana iz Francuske, b. Alberta iz Pise, b. Nikolu iz Montefeltra. M. Žugaj je proučio mnoštvo izvora koji govore o toj trojici provincijala, i prema tome, o postojanju te prve provincije od 1217. nadalje.

Ponajprije izvješćuje o dva već poznata posjeta sv. Franje *Scavoniji* što je srednjovjekovni naziv za Hrvatsku, a ne Dalmaciju, kako često tendenciozno pišu s druge strane Jadrana. Pisac zatim, u prvom dijelu, obrazlaže kako je i zašto došlo do imena provincije *Hungariae*. Poznato je da je na Generalnom kapitulatu 1217. (možda ispravnije, kako autor tvrdi, 1219) odlučeno da se izvan Italije za svako kršćansko kraljevstvo pošalju braća i osnuje provincija. Budući da je Hrvatska nakon 1102. za vanjski svijet bila jedinstveno kraljevstvo s Ugarskom, provincija je dobila naziv *Hungariae*. Obrazloženo je također kako ta provincija nije prešla sjevernu granicu Drava-Dunav, što znači da je stvarno bila hrvatska provincija. Značajna je također konstatacija da su franjevci pošli na poziv „ugarskog" biskupa, dok su u ostala kraljevstva bili poslani. Pisac valjanim dokazima tvrdi da taj biskup nije nipošto biskup Mađarske, već sjeverne Hrvatske: zagrebački ili srijemski. Sjeverna je, naime, Hrvatska crkveno (nipošto civilno) bila pod kaločkom nadbiskupijom. Suvremeni kroničar Giordano da Giano potanko opisuje kako je ta ekspedicija, koja se uputila na poziv „ugarskog" biskupa, doživjela neuspjeh zbog nepoznavanja jezika „mađarskih pastira". Zbog tog neuspjeha braća koja su sudjelovala u ekspediciji u *Hungariju* vraćaju se u Italiju. Međutim, provincijal će se odmah vratiti u južnu Hrvatsku. Ne zaboravimo, naime, da već 1214. postoje franjevci u Trogiru, (a vjerojatno i u drugim mjestima) koji nisu mogli ostati

bez ministra provincijala. On će se zatim s hrvatskim franjevcima nešto kasnije uputiti u *Hungariju*, tj. sjevernu Hrvatsku, gdje će ostati do kraja života, 1227/8. Sahranjen je u samostanu u Francavilli, danas Mendeloš u Srijemu.

U drugom dijelu opisan je nastanak mađarske provincije. Svi su povjesničari, strani i naši, do D. Drnića, smatrali da se tekstovi izvora o provinciji *Hungariae* odnose na mađarsku provinciju. M. Žugaj pažljivom raščlambom brojnih franjevačkih tekstova, papinskih pisama (1234, 1235, 1238) i konačno Zlatne bule pomirbe Andrije II. s Crkvom u Ugarskoj (rujan 1234), dokazuje da su franjevci došli u Mađarsku tek 1235, i to iz njemačke provincije Saksonije, te da je mađarska provincija nastala 1238. (ili nešto ranije) pod nazivom provincija *Strigoniensis*. Naslov *Hungariae* nije mogla dobiti, jer provincija s tim imenom već postoji u Hrvatskoj. Na generalnom kapitulatu g. 1239. provincija *Strigoniensis* uzima ime provincija *Hungariae*, a hrvatska provincija, dosadašnja *Hungariae*, dobiva novo ime provincija *Sclavoniae*. Tako od 1239. postoje dvije različite nacionalne provincije: hrvatska provincija *Sclavoniae* i provincija (regni) *Hungariae*.

Pitanje razvoja (hrvatske) provincije *Hungariae* riješeno je u istom smislu: nakon osnutka (1217) ta provincija postoji kao jedinstvena hrvatska provincija do 1232. Te godine fra Ilija, general Reda (1232–1239), kao i mnoge druge, dijeli i provinciju *Hungariae* na dvije: sjeverni dio nosi i dalje isti naslov dok južni dobiva ime provincija *Dalmatiae*. Tu diobu izveo je fra Ilija, po svoj prilici odmah u početku, jer u dalmatinskoj provinciji već u travnju 1235. fra Siksto iz Brescie nije više njezin provincijal. Godine 1239. poništene su Ilijine diobe provincija, koje uostalom nije potvrdio nijedan generalni kapitul. Razdijeljene provincije ponovno su ujedinjene. Na žalost, vjerojatno pod vanjskim pritiskom sjeverni dio pripojen je novonastaloj mađarskoj provinciji, dok južni dio ne dobiva priznanje provincija *Dalmatiae*, nego novi naslov provincija *Sclavoniae* (tj. hrvatska provincija), a za provincijala Nikolu, tj. onoga koji je bio provincijal cijele provincije *Hungariae* prije Ilijine diobe, a nakon diobe provincijal sjevernog dijela, tj. hrvatske provincije. Tako se sačuvao i na vanjski način „hijerarhijski“ slijed ministara provincijala. Prema tome autor zaključuje,

je da je Ilijina dalmatinska provincija, zajedno s jedinim dosad poznatim provincijalom Sikstom, bila samo jedno zaokruženo međuvrijeće u neprekidnom postojanju jedinstvene franjevačke protoprovincije u Hrvatskoj.

U trećem dijelu obrađena su tri već spomenuta provincijala: Ivan, Albert i Nikola kao pravi, a ne samo titularni provincijali provincije *Hungariae*. Ujedno je dokazano, za svakoga posebice, da nikako nisu mogli biti ministri u mađarskoj provinciji, kako su to (do D. Drnića) dokazivali naši i strani povjesničari. Pisac je također nastojao utvrditi i vrijeme provincijalata ovih provincijala: Ivan 1217–1227, Albert 1227. do barem 1228, a možda i do 1230, te Nikola 1230. do vjerojatno 1240. Rad završava vrlo jasnim sažetkom u 16 točaka, a u separatu i korisnim kazalom imena.

Koliko se može nazreti i iz ovog prikaza, studija će, zbog svoje važnosti za početke franjevačkog reda i to razdoblje hrvatske povijesti, zanimati sve povjesničare i ljubitelje franjevačke povijesti širom svijeta. To je valjda i bio razlog da se autor odlučio objaviti rad na jednom od poznatijih jezika, a ne na hrvatskom. Zbog ograničenosti prostora u spomenutoj reviji, autor je bio prisiljen izraziti svoja utemeljena dokazivanja vrlo sažetim stilom što je i odlika znanstvenog izlaganja. Da pak cjelinu teksta ne opterećuje digresijama, popratni, ali ne i nevažni argumenti prebačeni su u brojne (237) i opsežne bilješke. Rad nadalje obiluje zaključcima koji osvjetljavaju i opće crkveno-političke prilike kod nas u tom razdoblju, npr. dolazak i razvoj dominikanaca do nastanka mađarsko-hrvatske dominikanske provincije, itd. Zbog svoje izvanredne važnosti rad bi zaslužio da bude u cijelosti što prije preveden na hrvatski. Bilo bi također vrlo korisno da autor članka ili netko drugi objavi i dokumentaciju samostana sv. Frane u Šibeniku o nastanku samostana u Trogiru, na koju je još u 17. st. upozorio otac hrvatske povijesti Ivan Lucić, a kasnije i drugi. Time bi se izbjeglo nepotrebno svojatanje vremenskog prvenstva nekih samostana franjevačkog reda u našoj domovini.

Iz svega ponuđenog izgleda da je M. Žugaj našeo bogat rudnik koji obećava više svjetla u domaćoj povijesti. Stoga je i opravdana autorova želja „da nam netko, i što prije, pruži

potpuni povijesni pregled te hrvatske franjevačke provincije“.

Tomislav MRKONJIĆ

J. BUTURAC, STUBICA DONJA I GORNJA, Stubica-Zagreb 1982, 189 str.

Župni uredi Donje i Gornje Stubice i Kršćanska sadašnjost iz Zagreba izdali su, pod gornjim naslovom, monografiju dra. Josipa Buturca s povijesnim materijalom obiju župa od 1209. do 1982.

U predgovoru autor ističe da „ovaj lijepi kraj ima svoju slavnu i časnu povijest, koja je prikazana u raznim knjigama i publikacijama, osobito u *Seljačkoj buni*. O crkvenoj povijesti i razvitku stanovništva pisano je manje... I ova monografija ima zadaću biti kamenčić koji će povjesničaru-umjetniku pomoći napraviti uspješni mozaik opće hrvatske crkvene povijesti.“

Vjeran tom cilju, autor nam u uvodu donosi zemljopisni pregled ovog pitomog i lijepog kraja ispod Medvednice, kao i kratki pregled povijesti dviju stubičkih župa, počevši od 1334, kada ih prvi put spominje u svom popisu zagrebački kanonik Ivan, arhiđakon gorički.

Zatim slijedi prvi glavni dio ove monografije pod naslovom: *Župa Donja Stubica — opći povijesni pregled*. Govori se o osnutku i području te župe, i to na temelju raznih dokumenata. Na koncu XII. stoljeća zagrebački župan Vratislav (1198—1217) iz roda Acha (Ača) ima posjede od Save preko Zagrebačke gore do rijeke Krapine. Kralj Andrija vraća 1209. Vratislavu te posjede i tu se prvi put u pisanim izvorima spominje Stubica. Na temelju dokumenata i kanonskih vizitacija govori se o kolatorima župe, orguljašima i učiteljima, zvonaru, vjerskim prilikama i životu u župi. Zatim se navode župne crkve, sve do najnovije obnove, te opis imovine i prihoda župne crkve. Tu nalazimo povijest i opis devet područnih kapela, redosljed župnika i kapelana, povijest župničke kuće i način uzdržavanja svećenika, te popis stanovnika po naseljima u župi i to u tri grupe: starosjedioci, starosjedioci raseljeni ili izumrli i doseljeni iz raznih naselja.

U drugom dijelu ove knjige, pod naslovom: *Župa Gornja Stubica — opći povijesni pregled*, istim načinom i redosljedom iznosi se povijest ove župe i popis stanovništva.

Možemo stoga reći da ova monografija u svom glavnom dijelu donosi povijest župskih crkava i područnih kapela te župske nadarbine. Nakon toga slijedi drugi dio, kod jedne i druge župe, gdje se iznosi popis stanovnika po pojedinim naseljima, i to najprije popis starosjedilaca sačuvanih, raseljenih i izumrlih, a zatim popis doseljenika. Prvu skupinu čine oni rodovi i obitelji koji su živjeli u ove dvije župe prije 1900. Ima i starih obitelji koje tu žive 300 i 400 godina. Druga skupina starosjedilaca jesu oni rodovi i obitelji koji su nekada živjeli na području ovih dviju župa, ali su se tijekom vremena preselili iz susjednih sela u mjesta današnjega svog boravka. Treću skupinu čine obitelji i rodovi koji su ovdje naseljeni. Knjiga pokazuje da na području ovih dviju župa ima dvije trećine obitelji i rodova starosjedilaca, a jedna trećina doseljenika. Kako su doseljenički rodovi i obitelji manji po broju članova, četiri petine od današnjeg stanovništva na području tih dviju župa čine starosjedioci, a tek jednu petinu doseljenici.

Na kraju je u dodatku ukratko opisano feudalno razdoblje na ovom području, s velikašima i plemićima, načinom života po urbarskim i drugim odredbama i zakonima onog vremena, te poznata seljačka buna 1573. s Ambrozom (Matijom) Gupcem na čelu. Prikazana je politička uprava od 1848. tj. od ukidanja kmetstva do danas, gdje je obuhvaćen stubički kotar, te općine Gornja i Donja Stubica od 1870 do 1941, kao i prikaz političke borbe u stubičkom kraju na koncu XIX. stoljeća.

Nakon tumača manje poznatih riječi, župnici ovih župa danas — Ivan Lončar i Ivan Špoljar dali su prikaz o piscu ove knjige.

Monografija je vrlo ukusno i privlačno opremljena, a povijesni materijal je iznesen pregledno, cjelovito i popraćen uobičajenim znanstvenim aparatom. Vrlo je lijepa foto-dokumentacija, koja nam pokazuje ono o čemu se govori, tako da smo zahvalni piscu za ovaj temeljit i stručan rad. Ako ovoj monografiji dodamo njegovu monografiju o Mariji Bistrici, onda imamo obrađenu povijest lijepog dijela pitomog Zagorja ispod Medvednice.

Stjepan KOŽUL